

Halina Nakonieczna-Kisiel, Ewa Bilewicz

Nowa metodologia sporządzania bilansu płatniczego

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 44/1, 69-79

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOI: 10.18276/sip.2016.44/1-06

Halina Nakoneczna-Kisiel*

Ewa Bilewicz**

Uniwersytet Szczeciński

NOWA METODOLOGIA SPORZĄDZANIA BILANSU PŁATNICZEGO

STRESZCZENIE

Celem opracowania jest identyfikacja najważniejszych zmian w statystyce bilansu płatniczego spowodowanych wprowadzeniem w 2009 roku nowego podręcznika bilansu płatniczego BPM6, który zastąpił obowiązujący od 1993 roku BPM5. Jako problem badawczy przyjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jakie są różnice w wartości poszczególnych pozycji bilansu płatniczego zestawionych według nowego i starego podręcznika. Opracowanie składa się z dwóch części. W pierwszej scharakteryzowano zmiany wprowadzone w BPM6 w statystyce bilansu płatniczego, w drugiej ich wpływ na poszczególne pozycje bilansu płatniczego Polski w 2013 roku. Wyniki badań wskazują, że po zmianie metodologii największe różnice w bilansie płatniczym Polski odnotowano na rachunku finansowym oraz w saldzie błędów i opuszczeń.

Słowa kluczowe: bilans płatniczy, stary podręcznik bilansu płatniczego (BPM5), nowy podręcznik bilansu płatniczego (BPM6)

* Adres e-mail: hakisiel@wp.pl.

** Adres e-mail: Bilewicz@wneiz.pl.

Wprowadzenie

Bilanse płatnicze zestawia się według metodologii MFW, co umożliwia ich porównywalność. MFW co pewien czas dokonuje zmian w metodologii bilansu płatniczego w celu uwzględnienia nowych zjawisk w gospodarce światowej. Aktualna metodologia zawarta jest w szóstym wydaniu podręcznika bilansu płatniczego (BPM6) opublikowanym przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy w 2009 roku (IMF, 2009). Zastąpiło ono dotychczas obowiązujące piąte wydanie podręcznika bilansu płatniczego (BPM5) z 1993 roku. Nowy podręcznik uwzględnia następujące zmiany w gospodarce światowej zachodzące pod wpływem głównie procesów globalizacyjnych: powstanie unii walutowych, zwiększenie transgranicznych procesów produkcyjnych, powstanie złożonych struktur przedsiębiorstw międzynarodowych, wzrost przekazów emigrantów towarzyszący rosnącej mobilności pracowników, zmiany zachodzące na międzynarodowych rynkach finansowych w wyniku pojawienia się nowych instrumentów finansowych (np. derywaty finansowe, sekurytyzacja) (IMF, 2009).

Celem artykułu jest zaprezentowanie najistotniejszych zmian w statystyce bilansu płatniczego wprowadzonych przez BPM6. Problemem badawczym była natomiast próba odpowiedzi na pytanie, jakie są różnice w wartości poszczególnych pozycji bilansu płatniczego Polski zestawionych według BPM5 i BPM6.

Istotnym elementem w zastosowanej procedurze badawczej był dobór okresu, w którym dokonano analizy wielkości różnic w poszczególnych pozycjach bilansu płatniczego wynikających wyłącznie ze zmian metody zestawiania danych statystycznych dotyczących poszczególnych pozycji bilansu, a nie uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych realizowanych transakcji. NBP publikował dane roczne według starej metodologii do końca 2013 roku, natomiast dane według nowych standardów są dostępne od 2004 roku do dziś. Wybrano rok 2013, gdyż był on ostatnim okresem, dla którego były dostępne najnowsze dane dotyczące wartości transakcji zestawione według BPM5 i BPM6.

1. Charakterystyka zmian

BPM6 wprowadził zmiany w statystyce bilansu płatniczego o charakterze metodologicznym, w stosowanej nomenklaturze oraz w konwencji znaków.

Według nowej metodologii w ramach obrotu towarowego rejestrowane są jedynie te transakcje, które powodują przeniesienie własności towarów z rezydenta na nierezydenta, i na odwrót. Oznacza to, że wartości towarów wysyłanych za granicę do uszlachetnienia lub przysyłanych do kraju po uszlachetnieniu nie są rejestrowane jako import i eksport towarów (tak jak to było w BPM5). Opłata za ich uszlachetnienie jest natomiast rejestrowana jako eksport lub import usługi uszlachetniania towarów będących własnością osób trzecich. Skutkuje to zmniejszeniem wartości eksportu i importu towarów, a jednocześnie zwiększeniem wartości eksportu i importu usług. Zgodnie z BPM6 analogiczne zmiany dotyczą obrotu naprawczego.

Kolejna zmiana w obrotach towarowych dotyczy rejestrowania pośrednictwa handlowego. Według BPM5 było ono klasyfikowane w pozycji usługi. Według nowej metodologii zalicza się je do towarów. Różnicę pomiędzy sprzedażą i nabyciem towarów w ramach pośrednictwa handlowego wykazuje się jako eksport netto towarów będących przedmiotem pośrednictwa handlowego. Pozycja ta obejmuje marże pośredników handlowych, zyski i straty z tytułu posiadania aktywów/zobowiązań oraz przyrost rzeczowych środków obrotowych dotyczący towarów będących przedmiotem pośrednictwa handlowego (Wytyczne Europejskiego Banku Centralnego..., 2011).

Jeżeli chodzi natomiast o obroty usługowe, to zgodnie z nową metodologią wchodzące w ich skład usługi finansowe zostały rozszerzone o usługi pośrednictwa finansowego szacowane pośrednio (FISIM). Ich wartość szacuje się na podstawie różnicy między dochodami uzyskiwanymi przez pośredników finansowych z inwestowania pożyczonych funduszy a oprocentowaniem, które sami płacą od takich funduszy (NBP, 2014a, s. 8). FISIM stosuje się wyłącznie do kredytów, pożyczek i depozytów udzielanych przez instytucje finansowe lub w nich deponowanych. W podręczniku BPM5 usługi pośrednictwa finansowego szacowane pośrednio nie były wykazywane oddzielnie, lecz stanowiły część odsetek i były ujmowane w pozycji dochody, a nie usługi (NBP, 2014b, s. 3).

W BPM6 pozycja dochody została zastąpiona przez dochody pierwotne. Podobnie jak dotychczas ujmowane są w niej przede wszystkim koszty związane z wy-

nagradzaniem pracowników (którzy poza krajem macierzystym przebywali krócej niż jeden rok) oraz dochody z inwestycji zagranicznych (bezpośrednich, portfelowych i pozostałych). Dodatkowo w dochodach pierwotnych znalazły się niektóre pozycje rejestrowane według BPM5 jako transfery bieżące, a mianowicie podatki od produkcji i importu, subwencje/dotacje dotyczące produkcji i produktów oraz czynsze. Według aktualnej metodologii są one zapisywane w pozycji pozostałe dochody pierwotne (NBP, 2014a). Ponadto w BPM6 w dochodach dotyczących funduszy wspólnego inwestowania rejestrowane są nie tylko dywidendy wypłacone posiadaczom jednostek uczestnictwa, ale także dochody reinwestowane (IMF, 2009).

W BPM6 dochody wtórne odpowiadają pozostałej części transferów bieżących z BPM5. Nowy podręcznik w ramach dochodów wtórnych wprowadził szersze pojęcie „różne transfery osobiste”, które obejmuje nie tylko przekazy zarobków pracowników, którzy pracowali dłużej niż jeden rok, ale wszystkie transfery bieżące, pieniężne i w naturze pomiędzy gospodarstwami domowymi rezydentów i nierezydentów (IMF, 2009). Pojęcia „dochody pierwotne” i „dochody wtórne” są spójne z systemem rachunków narodowych. Najważniejsze zmiany w statystyce rachunku obrotów bieżących zaprezentowano w tabeli 1.

W ramach rachunku finansowego najistotniejszą zmianę metodologiczną wprowadzono w pozycji inwestycje bezpośrednie. W BPM5 były one przedstawiane w podziale na zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce oraz polskie inwestycje bezpośrednie za granicą. Według nowej metodologii w ramach zagranicznych inwestycji bezpośrednich aktywa i pasywa są rejestrowane osobno, podobnie jak inne formy przepływów kapitałowych.

W nowym podręczniku BPM6 wprowadzona zmiana konwencji znaków zgodna jest z SNA 2008 i ESA 2010. Na rachunku finansowym według nowej metodologii znak „+” oznacza wzrost aktywów i pasywów zagranicznych, a znak „-” ich spadek. W BPM5 w przypadku aktywów znaki „+” i „-” były interpretowane odwrotnie, natomiast w przypadku pasywów tak samo jak w BPM6. A zatem zmiana znaków odnosi się wyłącznie do aktywów zagranicznych prezentowanych na rachunku finansowym.

Tabela 1. Główne zmiany na rachunku obrotów bieżących w bilansie płatniczym

BPM5	BPM6
Towary – uszlachetnianie – naprawy	Towary – pośrednictwo handlowe
Usługi – pośrednictwo handlowe	Usługi – uszlachetnianie – naprawy – pośrednictwo finansowe mierzone pośrednio (FISIM)
Dochody – wynagrodzenia pracowników – dochody z inwestycji	Dochody pierwotne – wynagrodzenia pracowników – dochody z inwestycji – pozostałe dochody pierwotne
Transfery bieżące – transfery rządowe – transfery prywatne w tym: przekazy zarobków	Dochody wtórne – sektor rządowy – pozostałe sektory w tym: transfery osobiste pomiędzy gospodarstwami domowymi rezydentów i nierezydentów w tym: przekazy zarobków

Źródło: opracowanie własne na podstawie NBP (2014b), s. 3–5;
 Rozporządzenie Komisji (UE)…, s. 28.

Saldo rachunku finansowego oblicza się jako wartość inwestycji podmiotów krajowych za granicą pomniejszoną o inwestycje nierezydentów w kraju. Zgodnie z BPM6 dodatnie saldo rachunku finansowego oznacza odpływ kapitału netto z kraju, a zatem odwrotnie niż w BPM5, gdzie dodatnie saldo oznaczało napływ kapitału. Wprowadzone zmiany znaków na rachunku finansowym zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Zmiana konwencji znaków na rachunku finansowym oraz aktywach rezerwowych

Wyszczególnienie		Rachunek finansowy oraz aktywa rezerwowe według BPM5	Rachunek finansowy oraz aktywa rezerwowe według BPM6
Aktywa	Odływ kapitału = wzrost aktywów	–	+
	Napływ kapitału = spadek aktywów	+	–
Pasywa	Napływ kapitału = wzrost pasywów	+	+
	Odływ kapitału = spadek pasywów	–	–

Źródło: NBP (2014b), s. 5.

Nowy podręcznik wprowadził też podział transakcji w bilansie płatniczym na cztery części: rachunek obrotów bieżących, obrotów kapitałowych, obrotów finansowych oraz saldo błędów i opuszczeń, podczas gdy w starym podręczniku część piątą stanowiły dodatkowo oficjalne aktywa rezerwowe traktowane jako transakcje wyrównawcze (por. zestawienie transakcji w tabeli 3). Te ostatnie w nowym podręczniku wliczone zostały do rachunku finansowego.

2. Wpływ nowej metodologii na wyniki bilansu płatniczego Polski w 2013 roku

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że w badanym okresie saldo rachunku obrotów bieżących policzone według nowej metodologii było ujemne i wyniosło 5148 mln euro, natomiast według starej również ujemne, ale o 3,5% wyższe (5328 mln euro). Różnice w wysokości salda spowodowane zmianą metodologii nie były więc istotne. Nowa metodologia wywołała jednak znaczne zmiany w wartości sald poszczególnych pozycji rachunku bieżącego.

Interpretując saldo obrotów towarowych, należy zauważyć niekorzystne zmiany w jego wartości. Według danych zestawionych zgodnie z BPM6 było ono blisko 3,7 raza mniejsze w porównaniu z BPM5, wynosząc odpowiednio 635 mln euro wobec 2309 mln euro według BPM6. Należy to łączyć przede wszystkim ze wspomnianą reklasyfikacją obrotu towarami podlegającymi uszlachetnieniu i naprawom. Nowa metoda zestawienia danych spowodowała natomiast wzrost nadwyżki w obrotach usługowych. Na koniec badanego okresu wyniosła ona aż 7910 mln euro, czyli w porównaniu z poprzednią metodologią była o połowę wyższa. Dodatkowo saldo z tytułu obrotu uszlachetniającego wynosiło bowiem ponad 2,3 mld euro, a napraw – 185 mln euro¹.

Według BPM6 utrzymany został wysoki deficyt w dochodach pierwotnych, który w badanym roku wyniósł 13 266 mln euro. Był on jednak o blisko 3,5 mld euro (20,7%) niższy w porównaniu z odpowiadającym mu saldem dochodów według BPM5. Wynikało to między innymi z pojawienia się w dochodach pierwotnych nowej pozycji „pozostałe dochody pierwotne” obejmującej podatki i subwencje dotyczące produkcji i produktów oraz czynsze, które we wcześniejszej

¹ Jeżeli nie zaznaczono inaczej, to dodatkowe dane, których nie uwzględniono w tabeli 1, pochodzą z: <http://www.nbp.pl>.

metodologii były zaliczane do transferów bieżących. Saldo pozostałych dochodów pierwotnych opiewało bowiem na kwotę około 4,5 mld euro.

Tabela 3. Bilans płatniczy Polski w 2013 roku (mln euro)

Wyszczególnienie	2013 BPM5	Wyszczególnienie	2013 BPM6
Rachunek obrotów bieżących	-5328	Rachunek obrotów bieżących	-5148
Saldo obrotów towarowych	2309	Saldo obrotów towarowych	635
Saldo usług	5249	Saldo usług	7910
Saldo dochodów	-16 721	Saldo dochodów pierwotnych	-13 266
Saldo transferów bieżących	3835	Saldo dochodów wtórnych	-427
Rachunek kapitałowy	9011	Rachunek kapitałowy	9006
Rachunek finansowy	3256	Rachunek finansowy	-7266
Polskie inwestycje bezpośrednie za granicą	3671	Inwestycje bezpośrednie – aktywa	-2071
Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce	-3859	Inwestycje bezpośrednie – pasywa	2432
Inwestycje portfelowe – aktywa	-1663	Inwestycje portfelowe – aktywa	1650
Inwestycje portfelowe – pasywa	1969	Inwestycje portfelowe – pasywa	1751
Pozostałe inwestycje – aktywa	-43	Pozostałe inwestycje – aktywa	260
Pozostałe inwestycje – pasywa	2798	Pozostałe inwestycje – pasywa	3141
Pochodne instrumenty finansowe	383	Pochodne instrumenty finansowe	-535
		Oficjalne aktywa rezerwowe	754
Saldo błędów i opuszczeń	-6183	Saldo błędów i opuszczeń	-11 124
Oficjalne aktywa rezerwowe	-756		

Źródło: <http://www.nbp.pl>.

W pozycji „dochody wtórne” również zanotowano bardzo istotną różnicę, gdyż dawne saldo transferów bieżących było dodatnie i wynosiło aż 3835 mln euro, podczas gdy odpowiadające mu nowe saldo dochodów wtórnych było ujemne i wynosiło -427 mln euro. Za przyczynę tego zjawiska należy uznać między innymi wspomniane już wyłączenie z dochodów wtórnych niektórych pozycji ujmowanych w BPM5 w transferach bieżących i przeniesienie ich do dochodów pierwotnych oraz dokonaną korektę danych w zakresie transferów osobistych (przekazów wynagrodzeń nierezydentów długookresowo pracujących w Polsce) (NBP, 2014b, s. 3). Wpływ tych nowych regulacji na zmniejszenie salda dochodów wtórnych trudno zilustrować danymi statystycznymi, gdyż NBP ich nie publikuje.

W 2013 roku odnotowano także dodatnie saldo na rachunku obrotów kapitałowych. Wynosiło ono 9006 mln euro. Ponieważ w odniesieniu do tej kategorii bilansu płatniczego nowy podręcznik nie wprowadził istotnych zmian, saldo to praktycznie nie wykazywało większych różnic pod względem wartości w porównaniu do salda zestawionego zgodnie ze starym podręcznikiem. Źródłem tej nadwyżki były głównie transfery środków unijnych.

W kolejnej części bilansu płatniczego Polski, czyli na rachunku finansowym, odnotowano ujemne saldo w wysokości 7266 mln euro, co zgodnie z nową konwencją znaków przyjętą w BPM6 oznaczało napływ kapitału zagranicznego w tej wysokości do Polski. Był on 2,2 raza wyższy niż według danych zestawionych na podstawie poprzedniej metodologii. Jednak jak wcześniej sygnalizowano, saldo rachunku finansowego obliczone zgodnie z BPM6 uwzględniało wzrost oficjalnych aktywów rezerwowych w wysokości 754 mln euro (co nie miało miejsca w przypadku BPM5). Nieuwzględnienie tej pozycji w saldzie rachunku finansowego spowodowałoby, że nadwyżka na rachunku finansowym w tym okresie wyniosłaby 8020 mln euro i byłaby 2,5 raza wyższa niż według starej metodologii.

Według nowego podręcznika największą różnicę w strukturze napływu kapitału zagranicznego odnotowano w przypadku inwestycji bezpośrednich. W 2013 roku saldo aktywów bezpośrednich inwestycji zagranicznych ukształtowało się na poziomie -2071 mln euro, co zgodnie z nową konwencją znaków oznacza spadek inwestycji bezpośrednich polskich podmiotów za granicą i powrót tej formy kapitału do kraju. Jednocześnie inwestorzy zagraniczni ulokowali w Polsce 2432 mln euro w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W sumie więc do naszej gospodarki w ramach tej kategorii napłynęło ponad 4,5 mld euro. Z kolei według BPM5 odnotowano w tym okresie odpływ kapitału z Polski w tej formie w wysokości 188 mln euro, który wynikał z jednej strony z wycofania się nierezydentów z inwestycji bezpośrednich w Polsce na kwotę 3859 mln euro, z drugiej natomiast – z powrotu polskich inwestycji bezpośrednich z zagranicy w wysokości 3671 mln euro.

W pozostałych pozycjach rachunku finansowego nie wystąpiły tak znaczące różnice spowodowane wprowadzeniem nowej metodologii. W polskich inwestycjach portfelowych za granicą oszacowanych według starych i nowych standardów miał miejsce odpływ kapitału za granicę w porównywalnej wysokości. Różnica wyniosła mniej niż 1%. W zagranicznych inwestycjach portfelowych w Polsce różnica była jednak nieco większa (rzędu 12%). W pozostałych inwestycjach zarówno

w odniesieniu do rezydentów, jak i nierezydentów oraz w pochodnych instrumentach finansowych kierunek zmian był podobny, czyli odnotowano napływ kapitału. Różnice w wysokości salda pozostałych inwestycji zestawione według starej i nowej metodologii wyniosła 126 mln euro, natomiast salda pochodnych instrumentów finansowych – 152 mln euro.

W 2013 roku odnotowano bardzo wysokie saldo błędów i opuszczeń, które według BPM6 wynosiło ponad 11 mld euro, czyli było blisko dwa razy większe niż według BPM5 (6183 mln euro). Tak duża różnica w wysokości tej pozycji bilansu płatniczego wskazuje więc nadal na niską jakość danych statystycznych wykorzystywanych do zestawienia bilansu płatniczego, co utrudnia prawidłową ocenę sytuacji w bilansie płatniczym Polski. Lepsza weryfikacja danych zarówno na rachunku bieżącym, jak i finansowym skutkowałaby z pewnością korektą salda rachunku bieżącego w kierunku wzrostu wartości jego deficytu.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej analizy wynika, że najistotniejsze zmiany wprowadzone przez nowy podręcznik bilansu płatniczego odnoszą się do metodologii gromadzenia danych statystycznych dotyczących: towarów (wyłączenie obrotu uszlachetniającego i napraw), usług (wyłączenie pośrednictwa handlowego), dochodów (podział na pierwotne i wtórne), inwestycji bezpośrednich (ujmowanie ich w podziale na aktywa i pasywa w celu dostosowania prezentacji danych do pozostałych pozycji rachunku finansowego).

Wprowadzone zmiany w porównaniu ze starym podręcznikiem nie spowodowały istotnych różnic w wysokości salda na rachunku bieżącym (mimo znacznych reklasyfikacji i przewartościowań w jego poszczególnych pozycjach) i kapitałowym oraz salda oficjalnych aktywów rezerwowych. Największe różnice odnotowano w wysokości salda rachunku finansowego (zwłaszcza w odniesieniu do zagranicznych inwestycji bezpośrednich) oraz salda błędów i opuszczeń. Niemal dwukrotny wzrost salda błędów i opuszczeń w porównaniu ze starą metodologią utrudnia prawidłową ocenę sytuacji w bilansie płatniczym Polski, od której zależy równowaga zewnętrzna i stabilność makroekonomiczna kraju. NBP powinien więc kontynuować prace nad rewizją danych zarówno w statystyce rachunku bieżącego, jak i finansowego, by w ten sposób eliminować przyczyny ich niskiej jakości.

Literatura

- IMF (2009). *Balance of Payments and International Investment Position Manual. Sixth Edition BPM6*. Pobrano z: <http://www.imf.org> (10.09.2015).
- NBP (2014a). *Bilans płatniczy – nowe standardy statystyczne (BPM6)*. Pobrano z: <http://www.nbp.pl> (2.10.2015).
- NBP (2014b). *Informacja o zmianach w statystyce bilansu płatniczego i międzynarodowej pozycji inwestycyjnej w 2014 roku*. Pobrano z: <http://www.nbp.pl> (2.10.2015).
- Rozporządzenie Komisji (UE) nr 555/2012 z 22.06.2012 zmieniające rozporządzenie (WE) nr 184/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie statystyki Wspólnoty w zakresie bilansu płatniczego, międzynarodowego handlu usługami i zagranicznych inwestycji bezpośrednich w odniesieniu do aktualizacji wymogów dotyczących danych oraz definicji. Pobrano z: <http://eur-lex.europa.eu> (30.10.2015).
- Wytyczne Europejskiego Banku Centralnego z 9.12.2011 w sprawie wymogów sprawozdawczości statystycznej Europejskiego Banku Centralnego w zakresie statystyki zagranicznej, EBC/2011/23. Dz.U. L65/1. Pobrano z: <http://www.ecb.europa.eu/> (30.10.2015).

THE NEW METHODOLOGY OF BALANCE OF PAYMENTS

Abstract

The aim of the study is to identify the most important changes in balance of payments statistics resulting from the introduction of the new Balance of Payments Manual (BPM6) in 2009, which replaced the previous BPM5 issued in 1993. The study attempts to answer the following research question: what are the differences between the value of various components and categories (entries) of the Polish balance of payments calculated according to the old and new manual. The paper consists of two parts. The first part presents changes to balance of payments statistics introduced by the new manual; the second section examines the impact of the new standards on different components of the Polish balance of payments in 2013. The results show that after the change of methodology the largest differences

in the Polish balance of payments were observed in the financial account and in net errors and omissions.

Translated by Ewa Bilewicz

Keywords: balance of payments, the fifth edition of the Balance of Payments Manual (BPM5), the sixth edition of the Balance of Payments Manual (BPM6)

JEL Code: F34